

Ársskýrsla 2001

Reykjavík
Maí 2002

1. STEFNA ÁFENGIS- OG VÍMUVERNARÁÐS	3
1.1 Staða og starfssvið	3
1.2 Leiðarljós	3
1.3 Hlutverk	3
1.4 Framtíðarsýn	3
1.5 Markmið	3
2 HELSTU ÁHERSLUR ÁRSINS 2001	5
2.1 Rannsóknir	5
2.2 Forvarnasjóður	7
2.3 Vímuvarnastefna	8
2.4 Gagnasafn og heimasíða	9
2.5 Áfengislög	10
3. STARFSMANNAHALD OG HÚSNÆÐI	11
4. FUNDIR	12
5. RÁÐSTEFNUR OG FUNDIR	12
6. SKIPTING FJÁRMUNA	13
7. VERKEFNI SEM HLUTU STYRKI ÚR FORVARNASJÓÐI ÁRIÐ 2001	14
8. FRAMKVÆMDAÁÆTLUN 2002	15

Áfengis- og vímuvarnaráð
Barónsstíg 47, 101 Reykjavík
Sími: 5851470
Fax: 5851313
Netfang: vimuvarnir@hr.is
Veffang: www.vimuvarnir.is

1. Stefna Áfengis- og vímuvarnaráðs

1.1 Staða og starfssvið

Áfengis- og vímuvarnaráð heyrir undir heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneyti og var stofnað með lögum um Áfengis- og vímuvarnaráð nr. 76/1998¹ í samræmi við aðgerðaáætlun ríkisstjórnarinnar í fíkniefna-, áfengis- og tóbaksvörnum sem samþykkt var 3. desember 1996. Heilbrigðisráðherra skipar 8 fulltrúa, þar af formann og varaformann, í ráðið og jafnmarga til vara til fjögurra ára í senn. Forsætisráðherra, heilbrigðis- og tryggingamálaráðherra, dóms- og kirkjumálaráðherra, fjármálaráðherra, félagsmálaráðherra, menntamálaráðherra, utanríkisráðherra og Samband íslenskra sveitarfélaga tilnefna hver sinn fulltrúa og varafulltrúa.

1.2 Leiðarljós

Áfengis- og vímuvarnaráð leggur í starfi sínu áherslu á fagmennsku og sífella þekkingarleit. Ráðið byggir starf sitt á niðurstöðum rannsókna á sviði vímuvarna og stöðugu mati á árangri vímuvarnaaðgerða. Ráðið starfar með öllum sem vinna að vímuvörnum hjá opinberum stofnunum, félagasamtökum eða á eigin vegum og hvetur til fjölbreyttra verkefna. Til að meta árangur verkefna verður neysla þjóðarinnar á áfengi og vímuefnum könnuð og athuguð tíðni ýmissa vandamála þar sem vímuefnaneysla kemur við sögu, t.d. við innlagnir á sjúkrahús, afbrota og ölvunarakstur. Niðurstöður verða bornar saman milli svæða innanlands og utan.

1.3 Hlutverk

Áfengis- og vímuvarnaráð tók formlega til starfa í ársbyrjun 1999. Meginhlutverk ráðsins er að efla og styrkja áfengis- og vímuvarnir, sérstaklega meðal barna og unglinga, og sporna við válegum afleiðingum ofneyslu vímuefna meðal landsmanna. Ráðið gerir tillögur til heilbrigðisráðherra um veitingu styrkja úr Forvarnasjóði² til verkefna á sviði áfengis- og vímuvarna. Fyrsta starfsárið einkenndist öðru fremur af stefnumótunarsvinnu sem starfið byggist á en er jafnframt í sífældri endurskoðun.

1.4 Framtíðarsýn

Áfengis- og vímuvarnaráð er miðstöð vímuvarna í landinu. Það byggir starf sitt á nýjustu þekkingu hverju sinni, er bakhjarl og veitir þjónustu öllum þeim sem vinna að vímuvörnum í þjóðfélaginu. Hjá ráðinu er vistaður aðgengilegur upplýsingabanki um vímuvarnir.

1.5 Markmið

Markmiðið með starfsemi ráðsins er samkvæmt lögum að uppræta fíkniefnaneyslu og draga stórlega úr áfengisneyslu. Ráðið skal stuðla að samvinnu og samræmingu milli þeirra sem starfa að áfengis- og vímuvörnum, svo sem heilsugæslu og annarra heilbrigðisstofnana, félagsmálayfirvalda, sveitarfélaga, löggæslu, menntakerfis, refsivörslukerfis og félagasamtaka.

Meginmarkmið Áfengis- og vímuvarnaráðs hefur falist í slagorðinu *vímulaus grunnskóli* sem jafnframt er eins konar samnefni í vímuvarnastarfi undanfarinna ára

¹ Lög um Áfengis- og vímuvarnaráð eru á vefslóð Alþingis: www.althingi.is undir lagasafn.

² Reglugerð um Forvarnasjóð er á vefslóð Stjórnarráðsins: www.stjr.is undir heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneyti, lög og reglugerðir.

og markmið sem mjög margir sem vinna að vímuefnum í landinu eru tilbúnir að sameinast um. Nú er vaxandi áhersla lögð á *vímulausa æsku undir sjálfræðisaldri*. Það er almennt viðurkennt að ávinningur felist í því að seinka því að börn byrji að neyta áfengis þar sem það auki líkur á að þau nái að fóta sig í lífinu. Öll börn og unglingar eiga rétt á að alast upp í umhverfi sem er verndað fyrir afleiðingum áfengisneyslu og, eftir því sem unnt er, kynningu á áfengum drykkjum. Lögð hefur verið áhersla á að vinna að þessum markmiðum með því að beina tilmælum til foreldra um að setja börnum sínum mörk, sýna þeim áhuga og fylgjast með hvar og með hverjum þau eru. Helsta viðmiðunin sem notuð hefur verið sem mælikvarði á hvort miðar í rétta átt eru kannanir meðal nemenda efstu bekkja grunnskólans sem byrjað var að vinna á vegum Rannsóknarstofnunar uppeldis og menntamála (RUM) en hafa hin síðari ár verið unnar af fyrirtækinu Rannsóknir og greining ehf. (R&G). Niðurstöður þessara kannana síðustu tvö ár gefa von um að árangur sé að nást innan grunnskólans.

Haustið 2000 var, í samvinnu við R&G o.fl., ráðist í rannsókn á lífsstíl meðal nemenda í framhaldsskólum landsins. Þessi könnun, *Ungt fólk í framhaldsskólum*, er að nokkru leyti sambærileg við rannsóknir sem hafa verið lagðar fyrir í efstu bekkjum grunnskóla og framhaldsskólakönnun sem gerð var 1992. Niðurstöður rannsóknarinnar voru kynntar í október 2001 og fylgir útdráttur úr þeim hér í ramma.

Útdráttur úr niðurstöðum rannsóknarinnar *Ungt fólk í framhaldsskólum*.

(Vefsíða R&G: www.rannsoknir.is)

„Niðurstöður rannsóknarinnar sýna að dregið hefur úr ölvun meðal 16-19 ára nemenda í framhaldsskólum á Íslandi árið 2000 samanborið við árið 1992. Til að mynda höfðu rúmlega 81% framhaldsskólanema orðið ölvaðir sl. 30 daga árið 1992 samanborið við tæplega 63% árið 2000. Einnig hefur lítillaga dregið úr daglegum reykingum nemenda milli þessara ára. Þannig reyktu rúmlega 21% 16-19 ára framhaldsskólanema daglega árið 1992 en tæplega 19% árið 2000.

Á sama tíma hefur neysla ólöglegra vímuefna aukist, að neyslu á sniffi undanskildu. Mesta aukningu er að finna í neyslu á hassi, en árið 1992 höfðu um 7% 16-19 ára nemenda í framhaldsskólum á Íslandi notað hass þrisvar sinnum eða oftar um ævina samanborið við um 12% árið 2000. Aftur á móti höfðu um 12% nemenda í framhaldsskólum notað sniff einu sinni eða oftar um ævina árið 1992 en einungis tæplega 5% árið 2000.

Árið 1992 voru daglegar reykingar heldur algengari meðal stelpna en stráka í framhaldsskólum landsins en árið 2000 reykir jafn hátt hlutfall stelpna og stráka daglega. Aðra sögu er að segja um ölvun, en vart kemur fram mælanlegur munur milli kynja í þessum könnunum. Neysla ólöglegra vímuefna er heldur algengari meðal stráka en stelpna bæði árið 1992 og 2000 og er það í samræmi við niðurstöður rannsókna meðal nemenda í efstu bekkjum grunnskóla.

Algengast er að 16-19 ára framhaldsskólanemar segist oft neyta áfengis heima hjá öðrum, en það á við um rúmlega þriðjung nemenda. Þetta er í samræmi við niðurstöður fyrri rannsókna meðal grunnskólanema þar sem nemendur segjast helst neyta áfengis í heimahúsum annarra. Eins er algengt að framhaldsskólanemar segist oft neyta áfengis á útihátíðum og á framhaldsskólaböllum, en tæplega þriðjungur segist oft neyta áfengis á slíkum samkomum. Þá vekur athygli að um fjórðungur 16-19 ára nemenda segist oft neyta áfengis á skemmtistöðum og um 12% þeirra segjast oft neyta áfengis á þöbbum eða kaffihúsum.“

2 Helstu áherslur ársins 2001

2.1 Rannsóknir

Deilimarkmið: Allar aðgerðir ráðsins byggjast á niðurstöðum markvissra rannsókna og eru metnar með tilliti til árangurs.

Rannsóknir eru nauðsynleg forsenda árangursríks forvarnastarfs. Þær eru mikilvægt verkfæri fyrir þá sem vinna að forvörnum þar sem þær gefa vísbendingar um hvaða áherslur þurfi að leggja hverju sinni. Áfengis- og vímuvarnaráð stefnir að því að kortleggja áfengis- og vímuefnaneyslu í landinu, skaðsemi og kostnað þjóðfélagsins af völdum hennar eftir því sem unnt er og að hafa niðurstöðurnar aðgengilegar fyrir sem flesta sem vinna að vímuvörnum. Í því skyni leggur ráðið upp úr reglubundnum neyslu- og lífsstílskönnunum meðal ýmissa aldurshópa, gæðabundnum rannsóknum, t.d. á aðstæðum og líðan barna og unglinga, rannsóknum til að meta árangur af verkefnum sem styrkt eru af Forvarnasjóði, úrvinnslu rannsókna sem eru hafnar en ekki er lokið við að vinna úr og víðtæku samstarfi við sem flesta sem stunda rannsóknir á heilbrigði og lífsstíl.

Árið 2001 stóð ráðið að eftirfarandi rannsóknarverkefnum:

- **Áfengi- og önnur vímuefni - ýmsar tölulegar upplýsingar.** Þórunn Steindórsdóttir, félagsfræðingur, var ráðin til starfa hjá Áfengis- og vímuvarnaráði til að safna og halda utan um ýmsar tölulegar upplýsingar sem gefa vísbendingar um áfengis- og vímuefnaneyslu í landinu og skaðvænlegar afleiðingar hennar. Þórunn tók til starfa í maí og er stefnt að útgáfu skýrslu á vormánuðum 2002. Á íslensku verður skýrslan fáanleg í hefti og á netinu en á ensku einungis á netinu.
- **Rannsókn á áfengis- og vímuefnaneyslu Íslendinga.** Áfengis- og vímuvarnaráð réðist í nóvember 2001 í að láta gera umfangsmikla áfengis- og vímuefnarannsókn meðal almennings á Íslandi. Rannsóknin var gerð af Gallup og var m.a. spurt um neyslu áfengis og vímuefna og viðhorf til forvarna og áfengislöggjafar. Úrtakið var 4000 manna slembiúrtak 18 - 75 ára úr þjóðskrá. Annar helmingur úrtaksins fékk senda póstkönnun en hinn var spurður í síma. Svörunin var 56,3% úr pósthlutunum en 71% úr símahlutunum (meðaltal 63,7%). Rannsóknin er að hluta til sambærileg við rannsóknir sem unnar voru á Landsspítalanum undir stjórn Tómasar Helgasonar á árunum 1972 -1992. Hún er einnig að hluta til sambærileg við nýlegar erlendar rannsóknir. Þetta er í fyrsta skipti sem gerð er tilraun til að spyrja um ólöglega vímuefnaneyslu í svo umfangsmikilli rannsókn hér á landi. Í rannsókninni var ekki einungis spurt um neyslu heldur einnig um viðhorf almennings til forvarnaaðgerða og fyrirkomulag áfengissölu. Niðurstöður rannsóknarinnar hafa verið kynntar lítilliga í fjölmiðlum en eftir er að bera þær saman við fyrri íslenskar og erlendar rannsóknir. Við undirbúning rannsóknarinnar naut ráðið aðstoðar vísindamannanna Ásu Guðmundsdóttur, Helga Gunnlaugssonar, Hildigunnar Ólafsdóttur og Kristins Tómassonar.
- **Ungt fólk utan framhaldsskóla.** Rannsóknir og greining gerðu lífsstílskönnun meðal ungs fólks á aldrinum 16 - 20 ára utan framhaldsskóla í samvinnu við Áfengis- og vímuvarnaráð, Íþrótt- og tómstundaráð Reykjavíkur, Rauða kross Íslands og Félagsþjónustuna í Reykjavík. Þetta er póstkönnun sem var lögð fyrir rúmlega 2000 manna úrtak á tímabilinu frá í júní fram í desember. Niðurstöður verða væntanlega kynntar árið 2002.
- **Gögn um áfengisauglýsingar.** Framkvæmdastjóri áfengis- og vímuvarnaráðs tók þátt í starfshópi Ríkislögreglustjóra um áfengisauglýsingar. Hópurinn safnaði ýmsum upplýsingum um áfengisauglýsingar hér á landi og erlendis, leitaði álit

lögreglustjóra um allt land, gerði tillögur um viðbrögð við áfengisauglýsingum og skilaði skýrslu til Ríkislögreglustjóra.

- **Grunnskólakönnun** R&G var lögð fyrir efstu bekkji grunnskóla í mars og var það 5. árið í röð sem spurningar um áfengis-, tóbaks- og aðra vímuefnaneyslu eru lagðar fyrir þennan aldurshóp. Þessar kannanir hafa reynst ómetanlegt hjálpartæki í forvarnastarfi, á landsvísu, innan sveitarfélaga, hverfa og skóla. Stefnt er að því að sambærilegar kannanir verði gerðar reglulega en þó ekki árlega í framtíðinni.
- **Mat á Íslandi án eiturylfja.** Áætlunin fyrir *Ísland án eiturylfja* var til 5 ára frá 1997 til 2002. Frá upphafi var gert ráð fyrir að verkefnið yrði metið og voru reglulegar neyslukannanir R&G í grunnskólum liður í að gera það mögulegt. Síðla árs 2001 var samið við Gallup um að meta áætlunina *Ísland án eiturylfja* og hafist handa við undirbúning á mati byggðu á grunnskólakönnunum R&G, viðtölum og fjölmiðlaumfjöllun.
- **Þátttaka í fjölþjóðlegu samstarfi.**

NAD: NAD veitir styrki til rannsókna og stendur fyrir ráðstefnum, fundum, námskeiðum og útgáfu um áfengis- og vímuvarnir á Norðurlöndum. Þorgerður Ragnarsdóttir, framkvæmdastjóri Áfengis- og vímuvarnaráðs, er varafulltrúi í stjórn NAD (Nordiska nämnden för alkohol och drogforskning). Aðalfulltrúi Íslands er Óttar Guðmundsson, geðlæknir. Stjórnarfundir eru haldnir tvisvar á ári og sækir varafulltrúi þá ef aðalfulltrúi forfallast.

Pompidou-hópurinn: Ísland á aðild að Pompidou-hópnum í gegnum dóms- og kirkjumálaráðuneytið síðan í ágúst árið 2000. Pompidou-hópurinn starfar innan ramma Evrópuráðsins en er ekki hluti af reglubundinni starfsemi þess. Markmið hópsins er að rannsaka vandamál tengd misnotkun fíkniefna og ólöglegum flutningi þeirra frá sem flestum hliðum. Hópurinn er vettvangur umræðu þeirra sem móta stefnu stjórnvalda, fagaðila og sérfræðinga um aðgerðir gegn misnotkun fíkniefna og ólöglegum flutningi þeirra. Þórólfur Þórlindsson, formaður Áfengis- og vímuvarnaráðs, hefur sótt fundi sérfræðinga sem hópurinn stendur að.

The European Commission: The committee of the community action programme on the prevention of drug abuse. Nefndin er ein fjölmargra sem heyrir undir „Health and Consumer Protection Directorate-General“ sem heyrir undir framkvæmdastjórn Evrópubandalagsins. Þorgerður Ragnarsdóttir, framkvæmdastjóri Áfengis- og vímuvarnaráðs er fulltrúi Íslands í nefndinni. Fundir eru haldnir tvisvar á ári.

Eyjaverkefni. Sótt var um styrk til ÄK-narko, einnar af undirnefndum Norrænu ráðherranefndarinnar í félagi við fulltrúa frá Álandseyjum og Grænlandi um að undirbúa sameiginlegt rannsókna- og forvarnaverkefni sem tæki mið af sérstöðu menningar norrænna eyþjóða. Undirbúningsstyrkurinn var veittur og var fyrsti undirbúningsfundurinn haldinn í Stokkhólmi í september 2001. Markhópur verkefnisins eru nemendur í 1. bekk framhaldsskóla sem verða að sækja skóla að heiman og búa á heimavist eða leigja herbergi á eigin vegum.

European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (EMCDDA). Til athugunar hefur verið möguleiki á aðild Íslands að upplýsinga- og skráningarmiðstöðinni EMCDDA í Portúgal. Aðild að miðstöðinni er að öllum líkindum óviðráðanlega dýr fyrir Íslendinga.

- **Rannsóknaráætlun.** Áfengis- og vímuvarnaráð hefur um nokkurt skeið unnið að mótun rannsóknaráætlunar. Meðfylgjandi áætlun hefur nú verið samþykkt af ráðinu og kynnt fyrir ýmsum samstarfsaðilum um rannsóknir á þessu sviði. Í áætluninni felst viljayfirlýsing um að taka þátt í samstarfi um og kostun þeirra rannsókna sem hún nær til. Tilgangurinn með gerð áætlunarinnar er að rannsóknir

sem hafa verið nýttar til að leggja grunn að áfengis- og vímuvörnum meðal unglinga séu í farvegi sem auðveldar áætlanagerð t.d. hvað varðar nánari úrvinnslu og samanburð við eldri kannanir, skipulag í samvinnu við skóla og fjármögnun.

Rannsóknaráætlun Áfengis- og vímuvarnaráðs 2002-2012			
Samþykkt á fundi ráðsins 27. nóvember 2001			
Ár	Unglingarannsóknir	Fullorðinsrannsóknir	Aðrar rannsóknir
2002	Minni vímukönnun		Mat á Íslandi án eiturlyfja Úrvinnsla úr fyrri könnunum. Minni markhópar 16 – 20 ára. Eigindlegar ranns.
2003	ESPAD + Ungt fólk/ WHO?		
2004	Jafningjahópurinn (Eigindleg ranns.)		Lífsstíll frh. skólanema
2005	Vímukönn. minni		Lífsstíll ungs fólks utan frh. skóla Úrvinnsla á fyrri könnunum.
2006		Lífsstíll – víma almenningskönnun	5. Áhættuþættir reykvískra ungl. (árg.'79) S.A.
2007	Ungt fólk + ESPAD		
2008			Lífsstíll frh. skólanema
2009	Vímukönn. minni		Lífsstíll ungs fólks utan frh. skóla
2010			
2011	ESPAD + Ungt fólk	Lífsstíll – víma almenningskönnun	6. Áhættuþættir reykvískra ungl. (árg.'79) S.A.
2012			

2.2 Forvarnasjóður

Deilimarkmið: Forvarnasjóður nýttist til fjölbreyttra verkefna um land allt.

Auglýst var eftir umsóknum um styrki úr Forvarnasjóði í Morgunblaðinu sunnudaginn 7. janúar 2000 og var umsóknarfrestur til 31. janúar 2001. Hátt í 100 umsóknir bárust um tæpar 135 milljónir króna að heildarupphæð. Úthlutað var 39.250 milljónum króna til 41 verkefnis og 10 áfangaheimila. Í september var ákveðið að verja enn fremur 1,7 milljónum króna til þriggja rannsóknarverkefna. (Listi yfir verkefni og stutt lýsing á þeim er aftar í skýrslunni og sömu upplýsingar verða einnig aðgengilegar á netinu). Úthlutun fór fram 16. maí við hátíðlega athöfn í Listasafni Reykjavíkur.

Við það tækifæri var Árni Helgason í Stykkishólmi heiðraður fyrir þrautseigju og ötult starf í þágu áfengisvarna á Íslandi. Einnig voru tvö verkefni sem hlutu styrki úr Forvarnasjóði árið 2000 kynnt. Margrét Sigmarsdóttir, sálfræðingur kynnti PMT-verkefnið (foreldrafærniþjálfun) í Hafnarfirði og Ragnar Gíslason, skólastjóri, kynnti innleiðingu uppbyggingarstefnu í Grafarvogi. Loks flutti Bóas Hallgrímsson, nemandi í Borgarholtsskóla, frumort og margrætt ljóð hann nefndi „Bensín og grænmeti“ við sellóleik Hildar Guðnadóttur, nemanda í MH og tónlistarskóla Reykjavíkur.

Upplýsingabæklingur um Forvarnasjóð var gefinn út við árslok 2001 og var því tilbúinn áður en auglýst var eftir umsóknum í sjóðinn árið 2002.

Bensín og grænmeti...

*Ljóð frumflutt í Listasafni Íslands 17. maí 2001
í tilefni að úthlutun styrkja úr Forvarnasjóði.*

Verð á bensíni hefur verið mikið í deiglu undanfarið.
Og grænmeti hefur mikið verið á milli tannanna á fólki.

Allt þetta kaffistofuspjall rifjaði upp fyrir mér brot úr fortíð minni:

Ég var einu sinn lítill, það er meira að segja ekki svo langt síðan.
Ég man suma hluti og aðra ekki.
Fyrir miðjan níunda áratuginn var farið af stað með forvarnaherferð...
það minnir mig í það minnsta...
Allavega var verið að sýna myndir í sjónvarpi af ungum manni í hjólastól,
hann slefaði og starði út í tómið.
Þessi ungi maður hafði stundað þann háskaleik að sniffa...

Einn af félögum foreldra minna hafði orð á því að hann kannaðist nú við
einn sem hefði „eyðilagð“ sig á sniffi. Einhvern sem hefði verið að sniffa
bensín og annan óþverra og hefði orðið að grænmeti...

Það tók langan tíma að útskýra fyrir mér barnungum hvernig maðurinn
hefði getað breyst í grænmeti.

Og ég skil það enn varla hvernig svona nokkuð getur gerst!

Bóas Hallgrímsson

2.3 Vímuvarnastefna

Deilimarkmið: Ráðið hvetur til þess að innan heilsugæslunnar, félagsþjónustunnar, uppeldis- og menntastofnana og annars staðar þar sem unnið er með börnum og unglingum sé mótuð vímuvarnastefna við hæfi.

- **Heimsóknir á heilsugæslustöðvar.** Framkvæmdastjóri Áfengis- og vímuvarnaráðs heimsótti svo til allar heilsugæslustöðvar Heilsugæslunnar í Reykjavík á fyrri hluta ársins 2001. Í þessum heimsóknum var stefna ráðsins kynnt og hvatt til umræðu um aðkomu heilsugæslunnar að vímuvörnum.
- **Heimsóknir í sveitarfélög í félagi við Ísland án eiturlyfja og Rannsóknir og greiningu ehf.** Farið var í hringferð í hvern landsfjórðung og á hverjum stað efnt til fundar með sveitarstjórnnum, íþrótt- og æskulýðsfulltrúum, starfsfólki skóla, heilsugæslu, kirkju og öðru áhugasömu fólki. Sá heimamenn um fundarboðun og ákváðu hverjir yrðu kvaddir til. Staðirnir sem voru heimsóttir voru Hafnarfjörður, Keflavík, Borgarnes, Ísafjörður, Sauðárkrókur, Dalvík, Reyðarfjörður, Höfn, Hvolsvöllur og Hveragerði. Til stóð að heimsækja einnig Patreksfjörð en því miður féll áætlaður fundur þar niður. Á fundunum voru helstu

niðurstöður rannsókna meðal efstu bekkja grunnskóla kynntar og greindar fyrir hvern landshluta, stefnur Áfengis- og vímuvarnaráðs og Íslands án eiturlyfja kynntar, stöðu forvarnastarfs á hverjum stað lýst og rætt um hugmyndir að nýjum verkefnum.

- **Bæklingur fyrir verðandi foreldra.** Í samvinnu við Landlæknisembættið og Miðstöð mæðraverndar var hafist handa við að útbúa nýjan bækling um áhrif áfengis- og vímuefnaneyslu á meðgöngu. Bæklingurinn er ætlaður verðandi foreldrum og verður afhentur þeim af starfsfólki í mæðravernd við fyrstu skoðun. Stefnt er að útgáfu á vormánuðum 2002.
- **Námskeið fyrir starfsfólk heilsugæslu.** Í samvinnu við Heilsugæsluna í Reykjavík og héraðslækninn í Reykjavík var efnt til námskeiðs í áfengis- og vímuvörnum fyrir starfsfólk heilsugæslu. Námskeiðið var haldið í nóvember og desember 2001 í húsnæði Læknafélags Íslands í Hlíðarsmára í Kópavogi. Efni námskeiðsins má í stórum dráttum skipta í þrennt: Áhrif áfengis- og vímuefna, skaðsemi af völdum þeirra og möguleg viðbrögð starfsfólks heilsugæslu við þeim. Þátttaka var mjög góð og vill Áfengis- og vímuvarnaráð gjarnan endurtaka námskeiðið síðar, hvort sem er fyrir starfsfólk heilsugæslu eða aðra hópa sem hugsanlega hefðu gagn af því.

2.4 Gagnasafn og heimasíða

Deilimarkmið: Áfengis- og vímuvarnaráð rekur aðgengilegt, þjónustumiðað gagnasafn og heimasíðu og hefur í boði úrval fyrirlestra og kynningarefnis.

- **Bókasafn.** Hjá ráðinu er nú til nokkuð umfangsmikið bóka- og gagnasafn um áfengis- og vímuvarnir. Auður Björg Ingadóttir, bókasafnsfræðingur, lauk við að efnistaka bókakost Áfengis- og vímuvarnaráðs og Fræðslumiðstöðvar í fíknivörnum árið 2000. Heimildirnar eru skráðar í bókasafnsforritið *Feng*. *Fengur* varð fyrir valinu m.a. vegna þess að unnið er að því að gera skráðar heimildir þar aðgengilegar á netinu. Enn er því miður ekki mögulegt að nálgast þessar heimildir á þann hátt.
- www.vimuvarnir.is er heimasíða Áfengis- og vímuvarnaráðs. Tilgangur vefsins er að hafa upplýsingar um áfengis- og vímuvarnir aðgengilegar almenningi. Stöðugt er unnið að endurbótum á heimasíðu ráðsins. Stefnt er að því að þar verði m.a. listi yfir mögulega fyrirlesara og námskeið sem í boði eru fyrir mismunandi hópa.
- **Náum áttum** er opinn samstarfshópur um fræðslu- og fíkniefnamál með þátttöku Áfengis- og vímuvarnaráðs, Rauðakrosshússins, Geðræktar, Götusmiðjunnar, Landlæknis, Vímulausrar æsku, Barnaverndarstofu, Íslands án eiturlyfja, Samstarfsnefndar Reykjavíkur um afbrota- og fíkniefnavarnir, fulltrúa framhaldsskólanna, Heimilis og skóla, Lögreglunnar í Reykjavík, Bindindissamtakanna IOGT og Ríkislögreglustjóra. Hópurinn hefur síðan haustið 2000 staðið fyrir morgunverðarfundum með fyrirlestrum nokkrum sinnum yfir vetrartímann. Meðal efnis á fundunum árið 2001 var vímuefnaneysla unglunga og meðferð, fyrirkomulag áfengissölu, áhrif fjölmiðla á lífsstíl ungs fólks, Foreldrafærniþjálfun (Parent Management Training) og lýðheilsumiðstöð. Framsögumenn voru bæði innlendir og erlendir. Þessir fundir hafa verið vel sóttir af fólki með fjölbreyttan bakgrunn.
- **Auglýsingahópurinn *Saman*** hefur starfað síðan um áramótin 1999-2000 undir kjörorðinu „Fjölskyldan saman á tímamótum“. Í hópnum eru fulltrúar frá Áfengis- og vímuvarnaráði, Lögreglunni í Reykjavík, embætti ríkislögreglustjóra, Félagsþjónustunni í Reykjavík, Íþróttá- og tómsundaráði

Reykjavíkur, Félagsþjónustunni í Kópavogi, Heimili og skóla, SAMFOK, Fjölskylduráði, Fræðslumiðstöð í fíknivörnum, Götusmiðjunni, Rauðakrosshúsinu og Vímulausri æsku. Hópurinn stendur fyrir auglýsingum í tengslum við viðburði sem margreynt er að geta verið áhættusamir fyrir eftirlitslausa unglunga að taka þátt í og er tilmælunum beint til foreldra. Þann 7. júní 2001 var auk þess haldinn blaðamannafundur í Grasagarðinum Laugardal, Café Flóru undir yfirskriftinni „Sumarið er tíminn“. Á fundinum voru kynntar tölur frá sumrinu áður um hve margir áttu um sárt að binda að því loknu og hægt er að rekja til áfengisneyslu. Þá stóð hópurinn að auglýsingunni „Úr hvaða rassi“ sem birtist utan á strætisvögnum Reykjavíkur og var beint gegn e-pillunni. Auglýsingin vakti athygli og fékk góða einkunnagjöf í könnun sem Gallup gerði á áhrifum hennar.

- **Vímuvarnir í framhaldsskólum.** Haustið 2000 var myndaður hópur á vegum Áfengis- og vímuvarnaráðs, *Íslands án eituryfja*, skólastjórnenda í framhaldsskólum, fulltrúa nemenda í framhaldsskólum í Reykjavík, Heimilis og skóla og Lögreglunnar í Reykjavík til að vinna að vímuvörnum í framhaldsskólum. Markmið hópsins er að veita skólunum stuðning við að efla heilbrigða lífshætti og félagsstarf meðal nemenda í framhaldsskólum og draga úr neyslu áfengis, tóbaks og annarra vímuefna. Stefnt er að því að vinna með nemendum, foreldrum og kennurum að þessu markmiði og hefur áhersla verið lögð á að draga úr áfengisneyslu nemenda á skólaskemmtunum. Árið 2001 beitti hópurinn sér m.a. fyrir stofnun foreldrafélaga í framhaldsskólum, gaf út veggspjaldið og auglýsinguna „Setjum mörk“ með tilmælum til foreldra og fullorðinna um að virða löglegan áfengiskaupaaldur.
- **Faghópur á vegum Landlæknisembættisins um heilsueflingu.** Framkvæmdastjóri Áfengis- og vímuvarnaráðs situr í fagraðinu sem á að vera Landlæknisembættinu til ráðgjafar um áherslur í forvarnastarfi, heilsuvernd og heilsueflingu á ýmsum sviðum heilsugæslu.
- **Áfengisauglýsingar.** Áfengis- og vímuvarnaráð stóð fyrir áskorun og undirskriftasöfnun til áfengisframleiðenda um að nota ekki börn í áfengisauglýsingum. Töluvert er um að áfengisframleiðendur og innflytjendur birti „dulbúnar“ áfengisauglýsingar, sérstaklega bjórauglýsingar, þar sem vara sem löglegt er að auglýsa er látin auglýsa aðra sem ekki má auglýsa. Í þannig auglýsingum frá einum framleiðanda léku börn og unglingar. Skorað var á framleiðendur að birta ekki dulbúnar bjórauglýsingar með börnum. Ánægjulegt var að áskoruninni var tekið og voru auglýsingarnar dregnar til baka.

2.5 Áfengislög

Deilimarkmið: Í samræmi við breyttar áherslur í þjóðfélaginu og hlutverk Áfengis- og vímuvarnaráðs tekur ráðið afstöðu til hugmynda um breytingar á lögum og reglum um áfengissölu í landinu.

Áfengis- og vímuvarnaráð hefur kallað fólk með fjölbreytt viðhorf til áfengis- og vímuvarna til fundar og viðræðna við sig í stefnumótunartilgangi. Meðal gesta ráðsins árið 2001 voru Hannes Pétursson, prófessor og yfirlæknir á geðsviði Landspítalans, Jón Steinar Gunnlaugsson, lögfræðingur, Jón Snorrason frá Ölgerð Egils Skallagrímssonar og Hrafn Hauksson frá Sól-Víking. Viðræður við fólk sem hefur ólíkar skoðanir til þeirra mála sem ráðið er að vinna að hafa reynst mjög gefandi.

Áfengis- og vímuvarnaráð hélt sérstakan stefnumótunarfund í 25. september 2001 þar sem afstaða ráðsins til áfengisлага var til umræðu. Fundarstjóri var Svandís Jónsdóttir, Rannsókn og greiningar. Ráðið tekur í afstöðu sinni mið af stefnu ríkisstjórnarinnar í fíkniefna-, áfengis- og tóbaksvörnum frá 1996, heilbrigðisáætlun til ársins 2010, aðgerðaáætlun Evrópuskrifstofu Alþjóðaheilbrigðismálastofnunarinnar 2000-2005 og yfirlýsingu um ungt fólk og áfengi sem samþykkt var á ráðstefnu Alþjóðaheilbrigðismálastofnunarinnar um sama málefni í Stokkhólmi í febrúar 2001.

Niðurstaða ráðsins er að því beri að standa vörð um lög og reglur sem vernda börn og unglinga gegn afleiðingum af neyslu áfengis í umhverfi þeirra. Það er hlutverk ráðsins að benda á alla mögulega ókosti við að breyta núgildandi áfengislögum. Áfengis- og vímuvarnaráð styður því að:

- Löglegum áfengiskaupaaldri verði áfram haldið háum.
- Áfengi verði áfram selt í sérverslunum.
- Áfengisauglýsingar séu bannaðar.
- Verðlagi sé áfram haldið háu.

3. Starfsmannahald og húsnæði

Þorgerður Ragnarsdóttir, framkvæmdastjóri, 100% starf. Ber ábyrgð á daglegri starfsemi og rekstri ráðsins, annast mannráðningar og er ásamt formanni talsmaður ráðsins út á við. Hún tekur virkan þátt í ýmsum verkefnum á vegum ráðsins t.d. Náum áttum, vímuvörnum í framhaldsskólum og eyjaverkefni.

Hildur Björg Hafstein, verkefnisstjóri, 50% starf hjá Áfengis- og vímuvarnaráði og 50% starf hjá Íslandi án eiturlyfja. Í starfi sínu hjá Áfengis- og vímuvarnaráði hefur Hildur umsjón með heimasíðu ráðsins og annast fjölmiðlatengsl. Hún er jafnframt ýmist fulltrúi ráðsins eða stýrir sumum verkefnum sem ráðið á aðild að t.d. *Saman* hópnum og norrænum vímuvarnahópi.

Áslaug Sif Guðjónsdóttir, skrifstofumaður, 60% starf. Áslaug sér um símvörslu, móttöku, undirbúning gagna fyrir fundi, reikningsfærslu og skjalavörslu hjá ráðinu.

Þórunn Steindórsdóttir, félagsfræðingur, 70% starf. Þórunn annast gagnasöfnun, skýrslugerð og önnur tilfallandi verkefni. Hún er virkur þátttakandi í Eyjaverkefninu, samstarfsverkefni milli Íslands, Grænlands, Færeyja og Álandseyja, sem er í undirbúningi.

Aðsetur Áfengis- og vímuvarnaráðs er í norðurenda Heilsuverndarstöðvar Reykjavíkur við Barónsstíg. Húsnæðið er samtals 110 m² og er samnýtt með Fjölskyldumiðstöðinni.

Fulltrúar

Í ráðinu áttu eftirfarandi fulltrúar sæti á árinu 2001:

- Þórólfur Þórlindsson, formaður
- Kolfinna Jóhannesdóttir, varaformaður
- Hörður Pálsson, fulltrúi forsætisráðuneytis
- Jóna Gróa Sigurðardóttir, varafulltrúi forsætisráðuneytis
- Árni Magnússon, fulltrúi utanríkisráðuneytis
- Þorvaldur Jóhannsson, varafulltrúi utanríkisráðuneytis
- Benedikt Bogason, fulltrúi fjármálaráðuneytis, til
- Hanna Birna Kristjánsdóttir, varafulltrúi fjármálaráðuneytis
- Dögg Pálsdóttir, fulltrúi dóms- og kirkjumálaráðuneytis
- Karl Steinar Valsson, varafulltrúi dóms- og kirkjumálaráðuneytis

Ingibjörg Broddadóttir, fulltrúi félagsmálaráðuneytis
Guðrún Ögmundsdóttir, varafulltrúi félagsmálaráðuneytis
Sigrún Aðalbjarnardóttir, fulltrúi menntamálaráðuneytis
Sigríður Hulda Jónsdóttir, varafulltrúi menntamálaráðuneytis
Ásta Sigurðardóttir, fulltrúi Sambands íslenskra sveitarfélaga
Soffía Gísladóttir, varafulltrúi Sambands íslenskra sveitarfélaga

Fulltrúar ráðsins í stjórn *Íslands án eituryfja* eru Dögg Pálsdóttir og Ingibjörg Broddadóttir. Varafulltrúar eru Ásta Sigurðardóttir og Soffía Gísladóttir.

4. Fundir

Áfengis- og vímuvarnaráð fundaði reglubundið 12 sinnum á árinu 2001. Fundir ráðsins eru yfirleitt haldnir einu sinni í mánuði og vara 2 – 3 klst. Aukafundir voru haldnir vegna úthlutunar úr Forvarnasjóði í apríl.

5. Ráðstefnur og fundir

Eftirfarandi ráðstefnur og fundir voru sóttir af starfsmönnum Áfengis- og vímuvarnaráðs á árinu:

- **Nordiska rusmedelkonferensen**, undirbúningsfundur, 18.-19. janúar í Kaupmannahöfn, Danmörku. Hildur Björg Hafstein sótti fundinn.
- **Pompidou-hópurinn**, 31. janúar - 1. febrúar 2001 í Strassbourg, Frakklandi. Þorgerður Ragnarsdóttir sótti fulltrúafund ásamt fulltrúa dóms- og kirkjumálaráðuneytis.
- **WHO-Europe: Young People and Alcohol**, 19. - 21. febrúar 2001 í Stokkhólmi, Svíþjóð. Þátttakendur frá Íslandi voru: Inga Berglind Birgisdóttir, nemandi í MA, Gunnar Thoroddsen, nemandi í MR og Þorgerður Ragnarsdóttir frá Áfengis- og vímuvarnaráði, auk fulltrúa heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneytisins.
- **European Commission: 7th Meeting of the Committee for the Programme of Community Action on the Prevention of Drug Abuse in the Framework of Public Health**, 26. febrúar 2001 í Luxemburg. EFTA-löndin hafa áheyrnarfulltrúa í nefndinni og er Þorgerður Ragnarsdóttir fulltrúi á vegum heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneytisins.
- **Nordiska nämnden for alkohol och drogforskning (NAD): Sports, alcohol and drugs in the Nordic countries**, 22. - 23. mars 2001 í Helsingfors, Finnlandi. Þórólfur Þórlindsson sótti ráðstefnuna.
- **Pompidou-hópurinn: 31st meeting of the experts in epidemiology of drug problems**, 7. - 8. júní 2001 í Strassbourg, Frakklandi. Þórólfur Þórlindsson sótti fundinn.
- **The 44th International ICAA Confernce on the Prevention and Treatment og Dependencies „Science Meets Practice“**, 2.-6. september, Heidelberg, Þýskalandi. Þorgerður Ragnarsdóttir og Þórólfur Þórlindsson sóttu ráðstefnuna. Erindi: The evaluation of the Icelandic SAA drug prevention programme in 1997 and 1998: Guðbjörg Daníelsdóttir, Bryndís B. Ásgeirsdóttir, Inga D. Sigfúsdóttir og Þórólfur Þórlindsson.
- **Nordiska rusmedelkonferensen**, 18. – 19. september 2001 í Stokkhólmi, Svíþjóð. Erindi: Evaluering af et forebyggingsprojekt i Island, Þorgerður Ragnarsdóttir.
- **Nordiska nämnden for alkohol och drogforskning (NAD): Sports, alcohol and drugs in the Nordic countries**, 27. - 30. sept. 2001 í Ósló, Noregi. Þórólfur Þórlindsson sótti fundinn.

6. Skipting fjármuna

Þeir fjármunir sem Áfengis- og vímuvarnaráð hafði til ráðstöfunar á árinu 2001 skiptust í grófum dráttum á eftirfarandi hátt.

Til ráðstöfunar:

Forvarnasjóður (1% af áfengisgjaldi)	63,4 millj. kr.
Áfengis- og vímuvarnaráð	7,4 millj. kr.
Viðbót fjárlaganefndar	9,5 millj. kr.

Samtals 80,3 milljónir kr.

Ráðstafað:

Úthlutun styrkja til ýmissa verkefna	41,0 millj. kr.
Áfangaheimili	10,0 millj. kr.
Laun	14,0 millj. kr.
Rekstur og ýmis verkefni	8,3 millj. kr.
Rannsóknir	7,0 millj. kr.

Samtals 74,4 milljónir kr.

7. Verkefni sem hlutu styrki úr Forvarnasjóði árið 2001
Tafla Ragnheiðar

8. Framkvæmdaáætlun 2002

8.1. Allar aðgerðir ráðsins byggjast á niðurstöðum markvissra rannsókna og eru metnar með tilliti til árangurs.

Unnið er samkvæmt rannsóknaráætlun Áfengis- og vímuvarnaráðs sem samþykkt var á fundi ráðsins 27. nóv. 2001.

Huga þarf að:

- Hvar sé þörf á rannsóknum hverju sinni.
- Neyslukönnunum meðal ýmissa aldurshópa.
- Eigindlegum rannsóknum (qualitative) t.d. á líðan barna og unglunga.
- Rannsóknum til að meta árangur af verkefnum.
- Rannsóknum sem hafnar eru en ekki er lokið við að vinna úr.
- Samstarfi við aðra sem stunda rannsóknir á lýðheilsu og lífsstíl.

Áætlun 2002:

- Gefa út skýrslu um ýmsar upplýsingar um áfengis- og vímuvarnamál.
- Kynning niðurstaðna almenningskönnunar.
- Ungt fólk utan framhaldsskóla - sérhópar. Úrvinnsla gagna úr könnun á framhaldsskólaaldri.
- Vímuefnakönnun minni.
- Eyjaverkefni í samstarfi við Grænlandinga, Álandseyinga og Færeyinga.
- Kanna áfram möguleika á og taka þátt í norrænu og alþjóðlegu samstarfi eftir föngum (NAD, Pompidou, EMCDDA, Kettil Bruun, Nordisk Rusmiddelkonferensen, EkNarko, ICCA).

8.2. Forvarnasjóður nýtist til fjölbreyttra forvarnaverkefna um land allt.

Huga þarf að:

- Skiptingu styrkja milli landshluta.
- Niðurstöðum nýjustu kannana og upplýsinga.
- Grasrótastarfi í sveitarfélögum, meðal foreldra, innan heilsugæslu, skóla og tómstundastarfs.
- Samráði og samvinnu um forvarnarverkefni.

Framkvæmd:

- Auglýsa styrki úr Forvarnasjóði sunnudaginn 6. janúar 2002.
- Kynna auglýsingu um styrki úr Forvarnasjóði frekar í fjölmiðlum.
- Úthluta styrkjum úr Forvarnasjóði fyrir 1. maí 2002.
- Gefa út upplýsingabækling um Forvarnasjóð.
- Öll verkefni sem njóta styrkja úr Forvarnasjóði verði merkt með einkennismerki Áfengis- og vímuvarnaráðs.
- Kynna stöðu verkefna sem hlutu styrki árið 2001 á vefnum og í ársskýrslu.

8.3. Ráðið hvetur til þess að innan heilsugæslunnar sé mótuð uppbyggileg vímuvarnar- og íhlutunarstefna.

Huga þarf að:

- Menntun /þjálfun starfsfólks.
- Úrræðum sem fyrir hendi eru.
- Viðmóti starfsfólks.
- Fræðslu sem veitt er í vímuvörnum.
Stuðla að því að vímuvarnastefna verði mörkuð innan heilsugæslunnar fyrir árslok 2002.

- Gefa út fræðsluefni fyrir verðandi mæður í samvinnu við Landlæknisembættið og Miðstöð mæðraverndar.
- Halda námskeið um vímuvarnir í samvinnu við starfsfólk heilsugæslunnar.
- Gefa út fræðsluefni um skaðsemi áfengis fyrir almenning – til notkunar í heilsugæslu, félagsþjónustu, skólum, o.s.frv.

8.4. Áfengis- og vímuvarnaráð reki aðgengilegt, þjónustumiðað gangasafn og heimasíðu og hafi í boði úrval fyrirlestra og kynningarefnis.

Huga þarf að:

- Samstarfi um upplýsingaflæði á vímuvarnavettvangi.
- Gagnsemi og nýtingu upplýsinga á vegum Áfengis- og vímuvarnaráðs.

Framkvæmd:

- Kynna gagnasafnið sem víðast. – Beðið eftir nýju bókasafnskerfi.
- Kynna www.vimuvarnir.is sem víðast.
- Stuðla að fyrirlestrum um margvísleg málefni sem tengjast vímuvörnum fyrir mismunandi markhópa t.d. í samstarfi við fræðsluhópinn „Náum áttum“.
- Útbúa lista yfir fyrirlestra og fyrirlesara um forvarnir.
- Útbúa lista yfir námskeið á sviði vímuvarna.
- Afla upplýsinga um nýtingu vefsíðunnar.
- Bæta lista og upplýsingar um ráðstefnur og námskeið.

8.5. Áfengis- og vímuvarnaráð leggur áherslu á að koma til móts við þarfir jafnt almennings sem stofnana og fyrirtækja, og hafa á boðstólum fræðslu, ráðgjöf og úrræði á starfssviði sínu.

Huga þarf að:

- Aðstæðum þar sem mismunandi hópar safnast saman.
- Tækifærum sem gefast við persónuleg samskipti fagaðila og fjölskyldna.
- Hefðbundnum aðstæðum þar sem þeir sem vinna að málefnum barna og fjölskyldna þeirra hitta markhóp sinn.
- Þjóða fagfólki og öðrum sem vinna að málefnum barna og fjölskyldna þeirra námskeið, fræðslu og stuðning við hæfi.

Framkvæmd:

- Þeir sem vinna að málefnum barna og fjölskyldna þeirra útfæri hver á sínu sviði vinnuaðferðir og íhlutun við hæfi t.d. á leikskólum.
- Stuðla að námskeiðum fyrir og í samvinnu við mismunandi hópa.
- Hafa á boðstólum úrval fyrirlesara á sviði vímuvarna.
- Stuðla að samvinnu við fjölmiðla um fréttaflutning og útfærslu upplýsinga af forvarnastarfi.

8.6. Áfengis- og vímuvarnaráð vill að stuðla að auknum skilningi uppalenda og starfsfólks skóla á tengslum þroskaraskanna og áhættuhegðunar.

Huga þarf að:

- Fjölbreytni og fjölgreind einstaklinga.
- Mismunandi þroskahraða barna og unglinga á hverju æviskeiði og mismunandi þroskastigi barna innan hvers æviskeiðs.
- Framboði fjölbreyttra viðfangsefna á sviði t.d. lista og íþróttar til að opna nýjar leiðir til sjálfsstyrkingar.
- Tengslum barna við fjölskyldu, vini og þá sem sinna þeim í daglegu lífi.
- Þverfaglegu samstarfi þeirra sem vinna með uppeldi og umönnun barna og unglinga.

Framkvæmd:

- Stuðla að aukinni þekkingu uppalenda barna og starfsfólks leikskóla og skóla á uppeldisaðferðum og viðbrögðum sem virka styðjandi fyrir börn með þroskaraskanir.
- Efla framboð námsefnis á þessu sviði, námskeiða og fyrirlestra fyrir foreldra og aðra sem vinna að uppeldi barna og unglinga.
- Stuðla að þróunarverkefnum á þessu sviði sem víðast.

8.7. Samstarf við sveitarfélög.

Samstarfsverkefni Áfengis- og vímuvarnaráðs og Sambands íslenskra sveitarfélaga er í undirbúningi.